

MEDDELANDEN FRÅN SVENSKT VISARKIV. 23

UPPREPNINGSSTROFEN
I LEVANDE
BALLADTRADITION

Av
OTTO ANDERSSON

Särtryck ur Budkavlen årg. XLV—XLVI 1968

SVENSKT VISARKIV • STOCKHOLM

AB SYDVÄSTKUSTEN
ÅBO 1968

TILLÄGNAD
SKEPPSREDAREN, FIL. DR
SVEN SALÉN

Upprepningsstrofen i levande balladtradition

Av

Otto Andersson

1.

Under det folkdiktsforskarseminarium som ägde rum i Stockholm våren 1966 hade Sveriges Radio anordnat en presentation av sina radioinspelningar av folkvisa och folkmusik, vilka pågått sedan ett tjugotal år tillbaka. Presentationen inleddes i Radiohusets föreläsningssal av intendent *Matts Arnberg* med en översikt över inspelningsarbetets olika skeden och dess resultat. Därefter gav han med biträde av sin medarbetare, fil.kand. *Märta Ramsten*, några prov på visor och melodier ur radions folkmusikarkiv. Såsom avslutningsnummer föredrogs en ballad i 18 strofer, inspelad i *Vilhelmina* i svenska Lappmarken 1962 efter fru *Alida Grönlund*, som lärt sig balladen av sin farmor, *Klara Lovisa Andersdotteri* i Oravan, Lycksele (1838—1922). Traditionsbärarens adress i *Vilhelmina* hade Sveriges Radio fått av *Samarbetsnämnden för svensk folkmusik* (genom *Jan Ling*) som tidigare inspelat samma ballad efter fru *Anna Grady* i Katrineholm, en syster till fru *Alida Grönlund*.¹ Intendent *Arnberg* satte särskilt värde på denna

¹ Jag hänvisar här till docent *Bengt R. Jonssons* stora arbete *Svensk balladtradition I*, s. 737. Detta utmärkta arbete har jag eljes icke varit i tillfälle att använda i någon större utsträckning, emedan föreliggande uppsats i huvudsak var skriven redan 1966. Jämte denna anmärkning begagnar jag tillfället att här till dr *Jonsson* framföra ett varmt tack för hans stora vänlighet att genomläsa korrekturet, varvid han gjort rättelser och tillägg som varit synnerligen värdefulla för undersökningen.

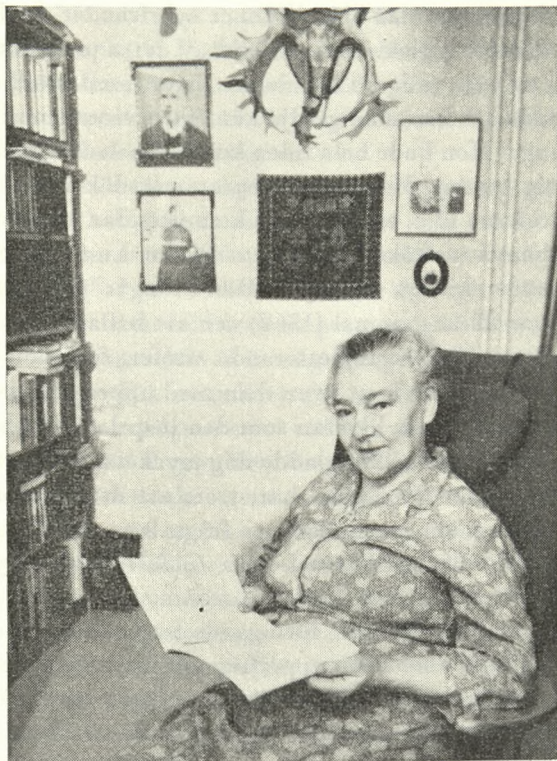
ballad, emedan den till formen skilde sig tydligt från övriga balladinspelningar.

Jag lyssnade till återgivningen av balladen med stigande spänning. Det är inte för mycket sagt att jag knappast trodde mina egna örons vittnesbörd. Traditionsbärerskan hade till min häpnad sjungit balladen från början till slut med *regelrätt upprepningsstrof*. När uppspelningen avslutats kunde jag upplysa intendent Arnberg och fröken Ramsten om, att den ballad de framfört för deltagarna i seminariet var ingenting mindre än ett unikum: en ballad med upprepningsstrof av denna typ har *aldrig förut blivit upptecknad som levande t aditi n i Sverig* ; allra minst hade någon sjungen ballad med detta märkliga formschema blivit hörd tidigare; jag kunde ytterligare förmoda att någon motsvarande inspelning icke heller blivit gjord vare sig i Danmark eller Norge, åtminstone har inga uppgifter härom förekommit i den folkloristiska litteraturen under de senare åren, då diskussionerna om upprepningsstrofen varit aktuella. Alla dessa diskussioner har nämligen grundat sig på äldre publikationer och handskrifter. Denna balladform har ansetts vara för länge sedan utdöd.¹

Emedan Matts Arnberg kände till att jag speciellt undersökt balladerna med upprepningsstrof, förklarade han sig vilja, så snart som möjligt, sända mig en kopia av inspelningsbandet samt en kopia av Alida Grönlunds egenhändiga uppteckning av texten ävensom annat material: person- och miljöuppgifter m.m.

I mitten av juni mottog jag av Sveriges Radio genom fröken Ramsten en handkopia av den inspelning som framfördes vid den nämnda presentationen i Radiohuset — det var den ballad som hade sjungits av Alida Grönlund. Men på samma band följde en annan version av samma ballad insjungen av en syster till Alida Grönlund, nämligen fru A n n a G r a d y i Katrineholm. Härtill gav fröken Ramsten i brevet följande kommentar: »Båda systrarna har lärt balladen direkt efter farmor, men strofernas ordningsföljd skiljer sig något åt i de båda versionerna. Alida Grönlund påstod med bestämdhet att farmodern hade sjungit balladen just så som hon (Alida G.) återgav den och hon har aldrig reflekterat över att händelseförloppet i

¹ Upprepningsstrofen har tidigare behandlats av mig, se: O t t o A n d e r s s o n, Studier i musik och folklöre, s. 203 ff.

Alida Grönlund

hennes version inte blev logiskt. Det hade däremot systemen Anna Grady gjort och som medveten pedagog (folkskollärarinna) sjöng hon den i hennes mening 'riktiga' versionen av balladen. Vid studerandet av de båda systrarnas övriga repertoar och sångsätt har både Matts Arnberg och jag blivit övertygade om att Alida Grönlund är den mest pålitliga av de två, då hon visserligen med stor inlevelse, men helt oreflekterat återgav farmoderns repertoar med utpräglad stringens och rytmisk fasthet ofta innehållande de ord och texter som hon inte begriper.»

Utom denna intressanta kommentar, som förtjänar att återgivas, innehöll Märta Ramstens brev följande viktiga uppgift: »En tid efter det vi spelat in Alida Grönlund i Vilhelmina gjorde Matts Arn-

berg ett radioprogram där bl.a. 'Vänner och fränder' [radions rubricering av balladen] ingick. Som en följd av detta program fick vi ett brev från en av våra tidigare meddelare Ester Lundström, Storuman, som meddelade att hon med glädje känt igen visan som hennes mor brukade sjunga. Hon hade hela tiden kunnat melodien men inte kunnat erinra sig texten. Men efter programmet dök i minnet upp de fyra sista stroferna bl.a. en strof som kompletterar vår inspelade version.» Här hänvisar fröken Ramsten till fru Lundströms brev, av vilket hon hade skickat en kopia. Där framgår ytterligare att fru Lundström var 82 år gammal (1962) och att balladen av henne kallades »Uti rosen». I de kompletterande strofer, som hon meddelade i brevet, hade hon skrivit ut även dem med upprepningsstrof. Melodin sade hon vara precis likadan som den inspelade, »och jag kunde sjunga den obehindrad vilket glädde mig mycket», tillägger fru Lundström. Belägget från Storuman bär, trots att det är blott ett fragment, vittnesbörd om att balladen i fråga hört till den gamla visstraditionen hos andra än Klara Lovisa Andersdotter i Lycksele och hennes föräldrar Sigrid och Anders Jonsson.

Ytterligare ställdes till mitt förfogande fotostatkopior av Radions personregister med allehanda uppgifter om inspelningarna och slutligen ett fotografi av Alida Grönlund som tagits av Wästerbottenskuriren i samband med ett reportage om Radions inspelningar däruppe 1962. I den av intendent Arnberg och Märta Ramsten under-tecknade allmänna karakteristiken på Radions personkort heter det till sist: »Fru [Alida] G. sjunger bra och verkar pålitlig ur traditionssynpunkt. Hon avstod från visor som hon inte var säker på, och hon har olika sångsätt när det gäller farmoderns och moderns repertoar (rytmiskt resp. utslätat och känslomässigt sjunget). Fru G:s repertoar är utomordentligt värdefull i synnerhet visorna efter farmor (t.ex. balladerna) som är genomgående mycket intressanta både vad text och melodi beträffar.»

När jag hade allt detta material i min hand var det lätt att fastställa i vilken visgrupp balladen hörde hemma. Den är en variant till den s.k. Rudegullsvisan, en av Lagmansvisorna, som publicerats under olika namn: Herr Lagman och Herr Thor (Sverige, Arw. Svenska fornsånger 24 A), Rosengård og Hillelille (Danmark, DgF 124) och Lovmand og Tord (DgF 387), Rósigárd og Venelita (Norge, Landstad, Norske Folkeviser 81), Dejelill och Lagerman (Svenska

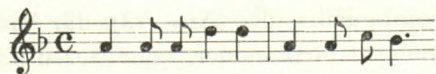
Finland, Fsvf 74, var uppt. av bl.a. L. W. Fagerlund i Korpo och Wefvar i Karis samt A. P. Svensson i Pellinge). Bland närastående svenska ballader kan även nämnas Hilla lilla (Arw. 73), där både dialogen om väntetiden och bröllopet förekommer, samt Rosen lilla (Fsvf. 61), som dock slutar tragiskt.

Jag kan inte neka till att det i mitt tycke ligger en märklig stämning över denna ballad, när man upplever den i dess traditionella miljö, såsom i viss mening sker vid åhörandet av magnetofonupptagningen. Innehållet som sådant tilldrager sig ingen större uppmärksamhet; det är det i medeltidsvisan på många sätt varierade temat *brudrov*, som visserligen här är en något oegentlig beteckning (vilket redan *S v e r k e r E k* påpekar), då bruden vägrar att gå i säng med sin påtvungna brudgum och i stället rymmer till Rudegull, som hon ser nalkas på sitt skepp. Men det är formen, *upprepningsstrofen*, som väcker uppmärksamhet genom att den är ensamstående i Sverige och ger föredraget en så egenartad färg. Upprepningen har ju använts såsom förstärknings- och skönhetsmedel både i diktning och musik sedan långa tider tillbaka. Här i denna ballad — liksom i de flesta ballader med upprepningsstrof — är det föreningen av textlig upprepning och melodisk omväxling som verkar fascinerande.¹ Då varje strof sjunges med samma melodi — såsom strofvisan alltid framförts i motsats till den genomkomponerade visan — uppstår vid föredraget den enformighet som folkvisan icke helt utan skäl kan lastas för. Men denna enformighet blir kraftigt neutraliserad i upprepningsstrofen genom växelspelet mellan ord och musik. I sin funktion som ackompanjemang till den episka berättelsen förstärker musiken det lyriska elementet, hur svåranalysbar melodins verkan än är. Jag tror att något av denna mystiska poetisk-musikaliska makt uppenbarade sig, då Alida Grönlund, som vid Matts Arnbergs första telefonsamtal var mycket ovillig att sjunga, emedan hon var starkt frireligiös, sedan vid hans besök sjöng visan med inlevelse och till och med på förhand hade skrivit upp en del texter ur minnet. Samma inre tillfredsställelse lyser ur Ester Lundströms i Storumans utrop (i brev till Matts Arnberg, 3.12.1962): »Vad jag blev glad över att

¹ Om upprepningsstrofen se närmare: Budkavlen 1950, 1—4, Otto Andersson, Studier i musik och folklöre, s. 203, Erik Dal, Nordisk folkviseforskning, s. 284 ff.

Rudegullsvisan

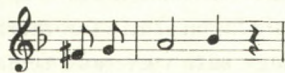
Sj. Alida Grönlund, Vilhelmina. Insp. Sveriges Radio 1962

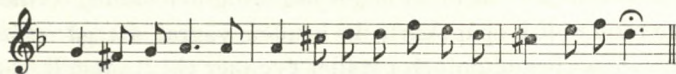
1. Vän-ner och frän-der la - de om råd,

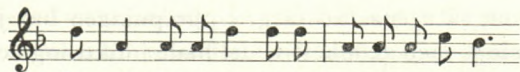
hur de skul-le gifta bort sin frän-ka i år.

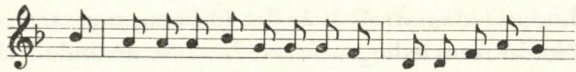
Ut - i ro - sen.

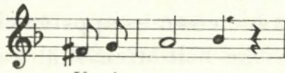
La - de om råd, hur de skulle gif-ta bort sin frän-ka i år.

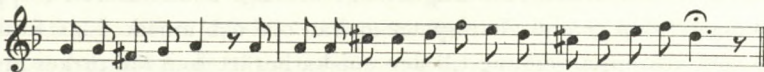
2. Dig vil - ja vi gi - va en konungsson till man,

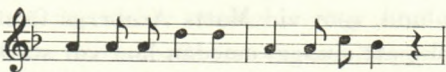
som ha-ver me-ra guld än Ri - ka Roland haver land.

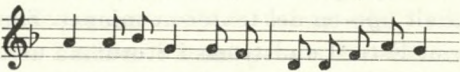
Ut - i ro - sen.

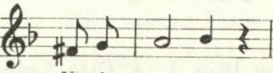
Konungsson till man, som ha-ver mera guld än Ri - ka Roland haver land.

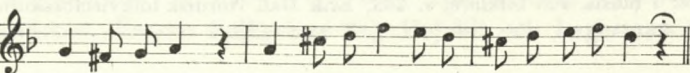
3. Mån-dag och tis - dag bå - det utgick,

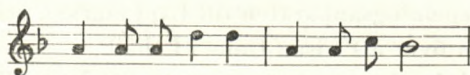
onsdag och torsdag be - skådas vad hon fick.

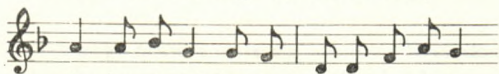
Ut - i ro - sen.

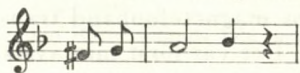
Bå - det ut-gick, ons - dag och torsdag be - skådas vad hon fick.

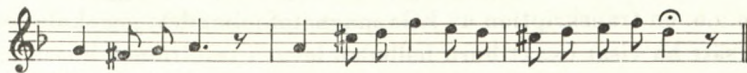
4. Fre-dag och lör-dag blan-da-des vin,

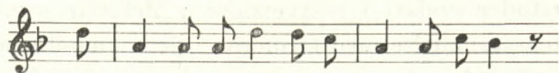
sön-dag och måndag dracks heders-da-gen in.

Ut-i ro-sen.

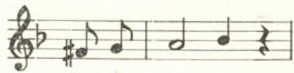
Blan-da-des vin, sön-dag och måndag dracks heders-da-gen in.

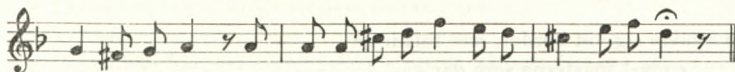
5. De druc-ko i da-gar, de druc-ko i tre.

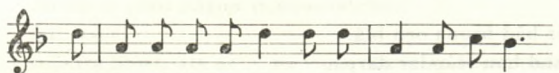
men al-drig vil-le bru-den åt sän-ge-na se.

Ut-i ro-sen.

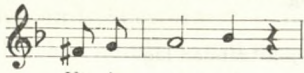
da-gar och tre, men al-drig vil-le bru-den åt sän-ge-na se.

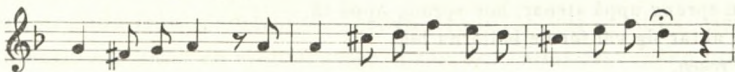
6. Men när de ha-de druc-kit i da-gar-na tre,

då först vil-le bru-den åt sän-ge-na se.

Ut-i ro-sen.

da-gar-na tre, då först vil-le bru-den åt sän-ge-na se.

ni förirrat er hit upp med inspelningsapparaten till Lappmarken och över balladen 'Uti rosen' och över att visan finns i behåll. — — — Melodin är precis likadan och jag kunde sjunga den obehindrat, vilket glädde mig mycket.»

2.

Balladen ingår här efter Sveriges Radios magnetofonband transkriberat av fru *Greta Dahlström*. Det var först min avsikt att publicera melodin till samtliga strofer jämte underliggande texter, m.a.o. en transkription av hela magnetofonbandet; jag skulle på detta sätt ha visat exakt huru balladen levat i traditionen buren av *Alida Grönlund*. Men då varieringarna av de olika stroferna i melodin är obetydliga, beslöt jag nöja mig med att återgiva sex strofer med melodi och återstoden endast i textversionen. Melodifraserna har jag ordnat i överensstämmelse med stroferna i de exempel som ingår i mina tidigare nämnda arbeten om upprepningsstrofen. Men upprepningen av halvversen och den hela versraden har förenats för att bespara utrymme.

7. Då kom där in en liten sjödräng,
och han var allt klädd uti blå kjortelen.
Uti rosen,
en liten sjödräng, och han var allt klädd uti blå kjortelen.
8. Han ställde sig vid bordet, han talade så:
Jag ser endast masterna som där gå,
Uti rosen,
talade så: Jag ser endast masterna, som där gå.
9. Jag ser endast master båd bruna och blå,
och själva Rika Roland han ståndar därpå,
Uti rosen,
bruna och blå, och själva Rika Roland han ståndar därpå.
10. Då ville bruden till höganloftet gå,
men då gick hon den vägen åt sjöastranden låg,
Uti rosen,
till höganloftet gå, då gick hon den vägen åt sjöastranden låg.
11. Hon sprang uppå stenar, hon sprang uppå tå,
hon aktar sig väl för de böljorna blå,
Uti rosen,
sprang uppå tå, hon aktar sig väl för de böljorna blå.

12. Och unga bruden togo de i skeppet in,
där bjödo de henne både öl och vin,
Uti rosen,
i skeppet in, där bjödo de henne både öl och vin.
13. Och unga bruden satte sig vid Rika Rolands sida,
hon kände sig varken sorgen eller kvida,
Uti rosen,
vid Rika Rolands sida, hon kände sig varken sorgen eller kvida.
14. Och unga bruden lade sig på Rika Rolands arm,
hon vaknar ej förrän i sju konungaland,
Uti rosen,
på Rika Rolands arm, hon vaknar ej förrän i sju konungaland.
15. Gud nådade mig för de barnena små,
jag stängde igen dörren och gick därifrån,
Uti rosen,
barnena små, jag stängde igen dörren och gick därifrån.
16. Det ser jag på dina gyllenblonda hår,
att brudekrans ej suttit på dem förrän i går,
Uti rosen,
gyllenblonda hår, att brudekrans ej suttit på dem förrän i går.
17. Det ser jag på dina vita finger små,
att vigningsring ej suttit på dem förrän i går.
Uti rosen,
gyllenblonda hår, att vigningsring ej suttit på dem förrän i går.
18. Det ser jag på dina snövita bröst,
att de ej varit någon småbarnatröst.
Uti rosen,
snövita bröst, att de ej ha varit någon småbarnatröst.

Det är svårt att veta om innehållet eller formen spelat den största rollen för bevarandet av denna ballad med upprepningsstrof i nord-svensk tradition. Den popularitet visan vunnit i Sverige — med vanliga omkvädesformer — får dock säkerligen tillskrivas dess innehåll. Den hör nämligen till de mest spridda svenska brudrovsvisorna, och den tycks ha varit sjungen i växlande former generation efter generation ända från medeltiden. I nyare tradition har somliga varianter kommit att likna en sjömansvisa. Från det finlandssvenska området har, förutom de äldre texterna, antydde här ovan, flera slitna frag-

ment blivit upptecknade. Den variant som intagits bland sjömansvisorna i sammelvecket Nyland (III s. 326) har en så mjukt utformad melodi att den blivit arrangerad för blandad kör av Karl Flödin och ofta sjungen av våra körer kring sekelskiftet: »Och jungfrunen och ungersven de träffades på bron».¹

Balladen har också blivit mycket omskriven. A. I. A r w i d s s o n nöjde sig med påpekandet att Herr Lagman och Herr Thor troligen var »en av våra äldsta och mest kringspridda folksånger» och han anförde därefter sina källor. I det danska monumentalverket, Danmarks gamle Folkeviser har S v e n d G r u n d t v i g behandlat den *förstnämnda* Rosengård-Rudegullvisan, medan hans efterträdare som utgivare av sammelvecket, A x e l O l r i k, på ett övertygande sätt klarlagt problemet i sin inledning till DgF 387 — jag återkommer nedan till dessa författare. Det svenska materialet, äldre och nyare uppteckningar, har ägnats omfattande undersökningar av S v e r k e r E k. Utom i sin studie »Visorna om Rosendal och Lagerman i bohusländsk tradition» (Västsvenska folkminnen 1929) har Ek diskuterat hela denna balladgrupp i flera av sina verk om folkvisan.² Han anser t.o.m. att Rudegullvisans förhållande till äldre svensk visdiktning antyder »att den från början tillhört svensk tradition» (Studier s. 206), en uppfattning som visserligen blivit motsagd.

3.

Ehuru min undersökning här i främsta rummet gäller ett balladen tillhörande formproblem och därmed sammanhängande ursprungsfrågor, måste jag dock något utförligare behandla ifrågavarande balladgrupps förekomst i den finska folkdiktningen under ett tidigt skede. Visan om »Inger» har nämligen i likhet med legendvisan »Magdalena» (Fsvf. nr. 18) sjungits som en av de viktigaste av de s.k. »Helkasångerna». Dessa utfördes under den katolskt färgade jungfrufesten »Ritvalan Helka», som ännu i början av 1800-talet firades i Sääksmäki i Tavastland under tiden mellan Kristi Himmelsfärd och Petri dag eller i slutet av juni. Festprogrammet utfördes på följande sätt: Byns

¹ Svenska Folkskolans Vänners musikbibliotek, Fjärde h. 1896, s. 10.

² Jag hänvisar här endast till boken Den svenska folkvisan 1924, vidare Studier till den svenska folkvisans historia (Göteborgs högskolas årsskrift 1931) och Nordisk kultur IX s. 38—54.

flickor samlades varje helgdagseftermiddag på överenskommet ställe; därefter tågade de i led genom byn, sjungande de traditionella balladerna. Processionen stannade på en upphöjd plats utanför byn, »Helka vuori» (Helka berget), där flickorna bildade en ring och dansade långsamt medan de fortsatte att sjunga samma sånger; därefter tågade man tillbaka på liknande sätt som man kommit. (Lönnrot Sv. skr. I, s. 51 ff.).

Helkafesten och därtill hörande sånger har blivit behandlade av många forskare. Redan 1832 publicerade Elias Lönnrot i Helsingfors Morgonblad (n:ris 41, 42) en skildring av festen, där han i slutet tryckte både Inkeris sång och Magdalenas sång. Dessa bland landets finskspråkiga majoritetsbefolkning tillvaratagna ballader blev således bekantgjorda för en större allmänhet första gången i svensk översättning — medan samma visor i svenskspråkig originaltradition alltjämt fortlevde bland den finlandssvenska allmogen, vilket här i förbigående kan påpekas. Innan jag redogör för den finska forskningen kring denna sång, meddelar jag den svenska översättningen av sången som Lönnrot publicerade i Helsingfors Morgonblad; (här enl. Sv. skr. I, s. 55 f.):

Ingeris Sång.

Lalmanti, den stora riddarn,
Fäste sig en dygdig jungfru,
Gaf sin hand till trohetstecken,
Rika skänker till förlofning,
Och en kostbar ring till lösen.

Lalmanti, den stora riddarn,
For sin väg till fremmand länder,
Dit han kallades af kriget.

»Vänta i sex år uppå mig,
Vänta mig i åtta somrar,
Var mig nio vårar trogen,
På den tionde en månad:
Hör du sen att jag har stupat;
Och med allone försvunnit,
Må du välja dig en annan;
Ingen bättre dock än jag var,

Men ej heller någon sämre.
Välj föröfrigt som du tycker.»

Erikki, den lilla riddarn,
Bar ett diktadt bref i handen:
Valhekirjat kiiruhulta
»Lalmanti i striden fallit
Och besegrats under kampen.»

Ingeri, den sköna jungfrun,
Nödgas ta trolofnings-skänker,
Förs med våld till vigselstugan,
Förs, med våld dock ej till vigseln,
Ej med svärd och ej med mankraft,
Ej med starka männens samråd,
Eller med utvalda qvinnors,
Eller sköna jungfrurs bistånd.

Ingeri, den sköna jungfrun,
Sorgsen satt på loftets trappa,
Sorgsen satt och fällde tårar,
Såg åt öster, såg åt väster,
Blickade mot norden äfven.
Varseblef en prick på hafvet.

»Vore du en fågelskara,
Visst du höjde dig i luften;
Vore du en svärm af fiskar,
Visst du sjönke ner i djupet;
Om min Lalmanti du vore,
Lade du din båt till stranden.»

Hvarpå känns din Lalmanti då?
Känns på masten, känns på seglet;
Ny är hälften af hans segel,

Af blott siden andra hälften,
Ingeri har själf det väfvit,
Trädt hvarenda tråd i skeden.

»Hör min unga, lilla broder,
Tag din hingst från beteshagen,
Iduilta ikälihani
Från kornlandet snabba hästen,
Rid min Lalmanti till mötes,
Der han stiger upp på stranden.»

»Ack min unga, lilla svåger,
Huru lefver nu min Ingri?»
»Präktigt lefver nu din Ingri,
Bröllop firades en vecka
Andra veckan deltes gåfvor,
Tredje veckan rika skänker'.»

För att visa huru balladen utformats på finska språket återgiver jag ytterligare den finska version som Lönnrot införde i Kanteletar:

Inkerin sulhot

Inkeri ihana neito,
Varasi vakuun naia,
Lalmanti iso ritari
Antoi kättä kätkyelle,
Isoin kimpuin kihlaeli,
Suurin sormuksin lunasti.
»Kokotteles vuotta viisi,
Vuotta viisi, vuotta kuusi,
Sekä seitsemän kevättä,
Kanssa kahdeksan keseä,
Ynnä syksyä yheksän,
Talvikausi kymmenettä;
Kunsa kuulet kuolleheni,
Kaiketi katoneheni,
Ottakos uros parempi,
Elkösä pahempatani,
Elkösä parempatani;
Ota muutoin muotohittes.»
Eirikki vähä ritari
Valhekirjat kannatteli,
Valhekirjat kiiruhulta:

»Lalmanti on soissa voitu,
Pantu maahan paineluissa.»
Inkeri ihana neito
Väen vietiin vihintupahan,
Väen kihlat annettiin,
Väen ei vihille saatu,
Eikä miehin, eikä miekoin
eikä uljasten urosten,
Eikä vaimoin valittuin
Eikä neitten kaunokaisten.

Inkeri ihana neito
Istui se lutin solassa,
Sekä istui, että itki,
Katsoi iän, katsoi lännen,
Katsoi poikki pohjasehen,
Näki kykkärän merellä:
»Jossa liehet lintuparvi,
Niin sä lähe lentämähän,
Jossa lienet kalaparvi,
Niin sa vaipunet vetehen,
Jossa liehet Lalmantini,

Laske purtes valamahan.»
 »Mistä tunnen Lalmantini?
 Tulennasta tunnen purren,
 Tulennasta, laskennasta,
 Toisen puolen purjehesta,
 Uusi on toinen purjepuoli,
 Toinen silkkiä sinistä,
 Silkki Inkerin kutonma,
 Kauan neion kaiehtima.»
 »Minun nuori veljyeni,

Ota ohrilta orisi,
 I'ulta ikälihasi,
 Maatajalka maltahilta
 Aja vasta Lalmantia'.»
 »Terve nuori nälämiehein,
 Kuinka Inkeri elävi?
 »Hyvin Inkeri elävi:
 Viikkokaus' on häitä juotu,
 Toinen lahjoja laeltu,
 Kolmasi on kuoletettu.»

Helkasångerna har, såsom jag nämnde, blivit föremål för noggranna undersökningar. Redan samma år som Lönnrot publicerar sina svenska översättningar av balladerna utkom *Karl Axel Gottlunds* skrift *Otava II*, som innehöll en utförlig redogörelse för Helkafesten med tillhörande sånger, här publicerade på originalspråket. Gottlund var troligen den första som upptecknat Helkatraditionen. Inkerin virsi intogs under rubrik Inkerin sulhot (Inkeris brudgummar) av Lönnrot i Kanteletar (III, 9). Balladen har senare behandlats av en hel rad av våra mest framstående finska folkdiktsforskare: Julius Krohn, Kaarle Krohn, V. Tarkiaainen, Väinö Salminen m.fl.

Den största och utom all fråga grundligaste undersökningen av detta betydelsefulla viskomplex har den 1951 bortgångna docenten Elsa Enäjärvi-Haavio framlagt i sina båda arbeten *Inkerin virsi* (Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1943) och *Ritvalan Helkajuhla* (Werner Söderström O.Y., Porvoo-Helsinki 1953). Det sistnämnda arbetet utgavs i utvidgad form efter författarinnans bortgång av hennes efterlevande make, ledamoten av Finlands Akademi, professor Martti Haavio, med en biografisk inledning av professor Jouko Hautala.

Medan författarinnan i sitt sista arbete undersökte Helkafesten i sin helhet, redogjorde för de i flera avseenden problematiska ceremonierna och analyserade alla hithörande sånger med hela det tillvaratagna variantmaterialet, inskränkte hon sig i den först utgivna boken till en enda sång, *Ingers sång*, den finska formen av den nordiska *Lagmansvisan*. Det är också endast vid författarinnans behandling av denna sång — till sina huvuddrag införd även i det senare arbetet — som jag här behöver uppehålla mig. Några kommentarer till docent Enäjärvi-Haavios resultat är här så mycket viktigare som

förbindelserna mellan finsk och nordisk folkdiktning knappast i något annat sammanhang framträder på ett lika intressant och övertygande sätt som just i denna ballad.

Den rika litteratur som uppstått kring Helkafesten har underskattats en kritisk granskning av författarinnan. Hon har tillrättalagt och analyserat det enorma traditionsmaterial som tagits tillvara både från trakterna kring Sääksmäki och från de östfinska och ingermanländska områdena. Men hon har lika utförligt behandlat visans skandinaviska släkting Lagmansvisan, i svensk och dansk tradition. Uppspårandet och kopierandet av de svenska otryckta varianterna har ombesörjts av professor S v e r k e r E k, som själv i olika sammanhang behandlat detta problem. Balladgruppen har således här i en mönsterundersökning — på finska språket — blivit mer uttömmande behandlad än av någon annan författare.

Elsa Enäjärvi-Haavio diskuterar i ett intressant avsnitt den av Sverker Ek förfäktade åsikten, att den svenska balladen om Lagman och Tor uppstått i Sverige. Hon kan emellertid icke ansluta sig till denna uppfattning, utan finner det sannolikare att balladen uppstått i Danmark och därifrån utbredd sig till Färöarna, Sverige och Finland. I samband med spørsmålet Danmark eller Sverige som ursprungsland, som hon anser falla utom ramen för Finlands vidkommande, fastslår författarinnan att sången efterbildats från svenska till finska . . . Vi har ingen anledning att förutsätta en så konstig företeelse som att sången skulle hoppa över Sverige och det svenska språket direkt till finnarna. De grunder som *V. Tarkiainen* framlagt till förmån för sångens danska förebilder har vid undersökning av ett mer omfattande material visat sig ohållbara. (»On näet aivan ilmeistä että laulu on mukailtu ruotsista suomeksi . . . Meillä ei ole mitään syytä olettaa niin konstikasta poikkeusta kuin laulun hyp-päämistä Ruotsin ja ruotsinkielen yli suomalaisille. Ne perusteet, jotka *V. Tarkiainen* esittää suomalaisen laulun tanskalaisen esikuvan puolesta ovat laajempaan aineistoon perustuvassa tutkimuksessa osoittautuneet paikkansa pitämättömiksi.» S. 260). I sin sammanfattning tillägger docent Enäjärvi-Haavio, att Inkerin virsi koncipierats tidigast omkring sekelskiftet 1300—1400, att dess författare varit från det västfinska dialektområdet och att balladen i sin finska utformning synnerligen noggrant följer den skandinaviska förebilden (s. 267). Härvid har författaren givetvis beaktat även det finlands-

svenska variantmaterialet av Lagmansvisan, *Dejelill och Lagerman* (Fsvf. 74), som haft sitt största spridningsområde i Åbolands skärgård.

Med dessa antydningar om Elsa Enäjärvi-Haavios märkliga arbeten måste jag lämna den finska formen av Lagmansvisan i Helkasångerna och återgå till Sveriges Radios märkliga upptagning av Rudegullvisan. Men innan jag synar detta fynd närmare i sömmarna, skall jag emellertid ännu dröja vid en del av de tidigare uppfattningarna om den historiska bakgrunden till denna balladgrupp och de formmönster det främst är fråga om. Jag tror att en sådan översikt är nödvändig för att det skall bli klart, varför jag tillmäter Lyckselevarianten så stor betydelse.

4.

När Grundtvig 1862 i DgF publicerade sin ballad *Rosengaard* och *Hillelille*, som för övrigt då förelåg endast i denna enda danska uppteckning från en handskrift med årtalet 1582, sade han sig ha hänfört visan till den historiska gruppen därför att flera av personerna i visan låter sig igenkännas som historiska. Hjäalten i den danska uppteckningen har namnet *Rosengar* eller *Rosengaard*; den norska uppteckningen heter *Rosigard* och den svenska *Rudhegull*, *Rudengull*. Både den danska och den svenska låter en kung *Valdemar* (Wollemar, Walmar) uppträda i visan. Nu är det historiskt, säger Grundtvig, att *Rodinger* var en dansk riddare på Valdemar den stores tid. Detta namn kunde lätt förvanskas till *Rosengaard*, i synnerhet när detta var namnet på en dansk adelssläkt, som levde ännu på den tid då visan först blev upptecknad. Här hänvisas i en not till den i Dideriksvisorna förekommande *rika Rådengård*, Dideriksagans *Rødingeirr*, som i en färöisk visa kallas *Roysingur*. Noten fortsätter: Då namnet Thor i den svenska uppteckningen skrives »Tool», så torde vi för »Rudengull» kunna insätta »Rudengur» och — om nu de två -una skulle vara skrivna eller lästa fel i stället för å, så hade vi då här den sökta formen: *Rådengår*. »Jeg har herved», summerar Grundtvig, »fundet mig beføjet til at antage Visens Kong Valdemar for vor Waldemar I, og dens Rosengaard for dennes ridder Rodinger.»

Grundtvigs historiska resonemang och slutsatser är givetvis av ett stort intresse, ehuru det ter sig fantastiskt att en i våra dagar

sjungen ballad skulle ha i huvudsak bibehållits i den muntliga traditionen på nordiskt område sedan Valdemar I:s tid. (Självfallet måste man räkna med att melodin kan ha utsatts för ännu större förändringar än texten.)

En så hög ålder för Rosengårdsvisan som Grundtvig tänkt sig, vann emellertid intet medhåll av H e n r i k S c h ü c k. Denne behandlade balladen ganska ingående i sin uppsats »Våra äldsta historiska folkvisor.» Han säger där, att början är högst omotiverad.¹ Han anser vidare att visans »Wollemar» ingenting har att skaffa med Valdemar I. I en annan visa om »Unge Herr Tuor och stolt Sölffuermoor» (DgF 72) har Schück funnit likadana händelser skildrade och här finns det sammanhang mellan början och fortsättningen säger han. »Wollemor» är således intet annat än jungfruns namn, närmast motsvarande »Sölffuermoor» som sedan av en okunnig skrivare eller sångare ändrats till »Kung Wollemar». Till detta framhåller Axel Olrik i en not, att Schück säkerligen har rätt i, att Rosengård och Hillelille knappast har någon historisk trovärdighet; däremot synes honom Schücks grunder för uppfattandet av Rosengårdsvisan som en omdaning av »Unge Herr Tuor» osannolika eller rent av oriktiga. Likaledes är uppfattningen av hela denna visgrupp som ett sidoskott på visorna »Skeppare och Jungfru» föga antagligt enligt Olriks uppfattning, då hela sambandet inskränker sig till att de svenska uppteckningar av Rosengårdsvisan slutar med ett lån från den sistnämnda visgruppen, att »Jungfrun somnar i skepparens famn.»²

De viktigaste av visorna i den grupp, till vilken den nyssnämnda Rosengård och Hillelille hör — samt således också Alida Grönlunds ballad, som jag redan antydde — går i Danmarks gamle Folkeviser under det namn som Arwidsson använt i Svenska Fornsånger »Herr Lagerman och Herr Thor». Axel Olrik har publicerat det danska materialet under den motsvarande danska rubriken »Lovmand og Tord». (DgF 387). I inledningen klarlägger Olrik med den redighet och pålitlighet som var utmärkande för denna berömda folkdiktsforskare, hur de till grupperna hörande visorna kan åtskiljas i en äldre och en yngre tradition, hur visorna lånat av varandra och flätat sig in i varandra, hur vissa drag med lätthet kunna fastställas

¹ [Svensk] Historisk Tidskrift 1891 s. 381 ff.

² A. Olrik, DgF VII s. 4 f.

som ursprungliga, medan andra måste betraktas såsom senare tillskott — allt detta visserligen utan att han tager ställning till Grundtvigs ovan relaterade framställning.

Olrik registrerar omsorgsfullt hela det nordiska materialet, som ju är så utomordentligt rikt, men han ger självfallet behandlingen av de danska varianterna det största utrymmet. För mitt ändamål denna gång är hans jämförelse av den nämnda Rosengårdsvisan och den »riktiga» »Lagmansvisan» (Arw. 24 A) viktigast. Till innehållet står dessa två varandra så nära, att hela visan kan återberättas efter de strofer som är gemensamma för de båda texterna, säger han, och ger därefter följande referat av Rosengårdsvisan: »Kong Valdemar og Rosengaard (sv. Rudhegull) spiller Tavl om en Mø, og Rosengaard vinder hende; Jomfru Hillelille lover at vente paa ham i femten Aar. De femten Aar gaa hen — indskyder den svenske Tekst —; Jomfruens Frænder vedtager under Rosengaards Fraværelse at gifte hende bort til den rige Walravn, og Bryllupet skal holdes med det samme; om en Lørdag gav han sine Gaver ud om en Søndag stod deres Højtidsdag. De drak Bryllup i Dage to, ikke vilde Bruden til Senge gaa; da kommer en liden Smaadrenge ind og melder, at der ses et Skib i Sundet gaa (ell. »söder under ö») med Sejlene gule og grønne (el. med Silkesejl og forgyldene Fløj) og hvor Rosengaard selv var i. Bruden er nu villig til at gaa til Brudehus: Bruden skulde til Brudehus gaa, hun tog den Sti, til Stranden laa; Hillelille gaar paa hviden Sand, Rosengaard styred sin Snække for Land. Hun stiger ind i Skibet, sender Afskedshilsener til Fader og Moder, til Fæsteman, Brudesvende og den liden Smaadrenge, og beder Gud at unde dem blid Bør, hvorved Snækken kan skride.»

Jämför man denna framställning med utformningen av Arw. 24 A (B och C i samma nummer förbigås såsom hörande till en nyare grupp), så faller det i ögonen, säger Olrik vidare, huru kort varje scen är berättad i Rosengårdsvisan. Trohetslöftet är här blott ett strofpar; där är det flera. Den rika friaren framställs i en strof, där i två eller tre. Brudens ovilja skildras i Lagmansvisan utförligt: hon ville inte gå till sängs på den femte dagen, ja inte på den nionde, de måste föra henne med våld, och ännu önskar hon först komma på höglöfsbro. Rosengårdsvisan avgör allt detta på två rader: »De drak Bryllup i Dage to, og ikke vilde Bruden til Senge gaa.» Lagmansvisans omständlighet visar sig dock allra starkast, då bruden har

sett sin fästmans skepp; hon ber sin broder rida till stranden, och i ett längre samtal gör han reda för ställningen för fästmannen innan denne kan komma tillstädes. Efter detta referat drager Olrik, närmast på stilistiska grunder, följande slutsatser: »De to Viser bruger her ulige Fremstillningsmaader, som sikkert tilhører forskellige Trin i Folkesangens Udvikling: en kort og fyndig og en fyldigere udmalende. Den sidste er sikkert den yngre: *Lovmansvisen er bleven til ved at tage en Række Strofer fra R sengaardsvisen og udføre dem i den bredere Digtning.*»

Det sista konstaterandet har Olrik särskilt understrukt, men han tillägger dock, att också andra drag tyder på att åldersförhållandet är det ovan angivna. Han nämner i detta sammanhang icke omkvädesformerna, vilka han överraskande nog endast berör i förbigående. Men när han längre fram nämnt en del andra visor med motivet att den hemvändande brudgummens skepp ses från bröllopsgården: »Unge Tor og Jomfru Tore» (DgF 72) »Karl Høvding» (DgF 389) och »Nilus Lansings Brud» (DgF 388), upprepar han sin ovan motiverade slutsats.

Olriks resonemang har i huvudsak godtagits av senare forskare. Sverker Ek accepterar teorin att Rudegullsvisan är äldre än Lagmansvisan. Han gör dock samtidigt gällande att båda visorna från början tillhört den svenska traditionen. Därom har starka meningsbrytningar ägt rum liksom om en del av Eks dateringar. Elsa Haavio ansluter sig också till Olrik beträffande de båda visornas kronologi, men däremot finner hon icke de av Ek anförda grunderna för Rudegullsvisans svenska ursprung övertygande, och förenar sig därvidlag med hans kritiker.

Jag återkommer nu till den av Sv riges Radio i Vilhelmina inspelade balladformen; riktigast bör den väl kallas Lyckseleversionen, eftersom den äldsta kända traditionsbärerskan, de sjungande syst-rarnas farmor, var hemma i Lycksele. Visans närmaste släkting är utan tvivel den danska Rosengårdsvisan, (DgF 124) den norska Rósigård og Venelita (Landstad 81) och den svenska A-varianten av Lagmansvisan eller Rudegullsvisan, som den allmänt blivit kallad (Arw. 24 A) samt de finlandssvenska Dejelill och Lag rman (Sigrid och Lagerman — Lagerman och Jördelilla — Rika Ola och Bolderman Fsvf. 74). Samhörigheten är uppenbar trots att vissa

varieringar, ibland t.o.m. långtgående sådana ägt rum. Vi minns att de nu levande bärarna av Lyckseletraditionen var oense om strof-följden i den av farmodern sjungna visan — ett utmärkt exempel på huru lätt omstöpningsprocessen äger rum i den muntliga överföringen: Somt uteslutes, somt lägges till, somt omkastas, annat tilldiktats osv. Vad som är »riktigt» är därvid många gånger omöjligt att avgöra utom där uppenbara luckor kan fyllas genom andra varianter eller där orimligheter i händelseförloppet kan åberopas. Dessa förhållanden exemplifieras i det följande, där jag behandlar materialet i tre avsnitt: 1. *innehållet* 2. *formen* (strof och omkväde) och 3. *melodin*.

5.

Både *innehållets* uteslutningar och tillägg är påfallande i Lyckselevarianten. Första strofen: »Vänner och fränder de lade om råd,» hur de skulle gifta bort sin fränka i år», förutsätter en inledning. En sådan är ingalunda omotiverad, som Schück anser. När kung Wollemar och Rosengar spelar tavelbord om Hillelille (dansk), när två herrar tävlar om en mö (svensk och finlandssvensk), när Lagman fäster liten Inga till sin fästemo, eller när visan börjar endast med att den manliga huvudpersonen frågar huru länge ungmön vill vänta på honom, så är detta fullkomligt logiskt, ty det är först sedan han icke återvänt efter angiven väntetid, som vänner och fränder börjar överlägga om att gifta bort ungmön med en annan. Lyckselevarianten saknar varje slag av motivering för det bröllop som sedan skildras.

Ett främmande inlån åter är de fyra stroforna i visan som handlar om brudens svekfulla beklagande att hon lämnat sina barn instängda och rest bort samt Roland-Rudegulls vägran att tro på de uppgifterna med hänvisning till brudens »gyllenbruna hår», som icke syntes ha burit »brudkrans», hennes »vita fingrar», som vittnade om att hon ej burit »vigselring» och hennes »snövita bröst», som visade att de ej varit »någon småbarnströst». Dessa strofer saknas i allt variantmaterial i Danmark, Sverige, Norge och det svenska Finland med undantag av en antydning i Arwidsson 24 C str. 23, där Lagman på sin fråga hur bruden mår får veta att hon mår bra och: »Tre barn hafver hon som väl kunna gå» i stället för det vanliga svaret att hon som bäst dricker bröllop. *Däremot* förekommer exakt samma strofer i en annan visa »Skön Jungfru» (Arw. 41). Och där finns ännu en

strof av liknande innehåll: »Och grannt ser jag på din kjortelfåll att aldrig du har varit i några manna våld.» Och i denna visa är dialogen mellan skepparen och jungfrun logiskt infogad. Jungfrun har kommit gångande »åt sjögestrand, där alla spanska fartyg lågo vid land» och frågat skepparen vad de hade ombord (att sälja). Det gick som det brukar gå inte bara i visorna: Jungfrun blev förd — mer eller mindre villigt — »i kajutan fram», somnade i skepparens famn och vaknade först »i främmande land». Men här är det inte en lycklig brud som vaknar hos sin »rätta» fästman, utan en våldsman som förbjuder flickan att återvända hem, innan hon fött en son och en dotter. Jungfrun vredgas häröver och springer över bord och hinner simmande land före skepparen, berättar visan.

Dessa uteslutningar och tillägg kan måhända ha sin andel i att de båda systrarna Alida Grönlund och Anna Grady var oense om den »riktiga» strofföljden i balladen sådan som deras farmor sjöng den.

En svår nöt att knäcka i Lyckseletraditionen är namnet *Roland*. Rika Roland var den bortresta fästmannen, i vars ställe bruden nu skulle giftas bort till en konungsson »som haver mera guld än Rika Roland haver land». Namnet Roland har jag inte funnit i någon annan variant, fast namnlistan är så brokig. Det är också ont om namnformer som lika behändigt kunde förvandlas till Roland som Grundtvig fått »Rudengull» till »Rådengår». Den enda namnförvandling jag gissningsvis kunde framlägga vore i den av J. E. Wefvar i Karis upptecknade varianten, den enda finlandssvenska variant som också har samma omkväde som Lyckselevarianten: »uti rosen.» Dessutom finns en strof i Wefvars uppteckning som saknas i både DgF 124 och Arwidsson 24 men förekommer i Lyckselevarianten; där lyder strof 11 så här: »hon sprang uppå stenar, hon sprang uppå tå,/ hon aktar sig väl för de böljorna blå», vilka rader i Karisvarianten motsvaras av: »hon hoppade på häl hon hoppade på tå: ja nu så är skön rika Ola hemma ändå.»

Omkvädet »Uti rosen» är en hållfast länk mellan Karis-varianten och den inspelade svenska visan samt en rad västsvenska och norska varianter. Den första raden i det sistnämnda versparet, »hon sprang uppå stenar» etc. tyder också på släktskap. Skulle slutligen »Rika Ola» vara en förvanskning av »Rika Roland» finge sambandet mellan det svenska och det västfinländska balladområdet ytterligare en

förstärkning. För övrigt kan vi här minnas Elsa Haavios uttalande om uppkomsten av den finska Inkerin virsi: »Den har utformats av en sångare från det västfinska dialektområdet», säger hon (s. 267).

Släktskapen mellan Lyckselevarianten och den danska Rosengårdsvisan (DgF 124) och den svenska Rudegullsvisan (Arw. 24 A) är obestridlig. Huvudhandlingen är densamma och många detaljer är nästan identiska. Sambandet mellan de nämnda varianterna har jag åskådliggjort genom en tablå med stroforna i följd och de utelämnade markerade genom streck.

Dg F 124	Arw 24 A	Lycksele- versionen	Händelser och personer
1	—	—	Kungen och Rosengar
2	—	—	R. yppar sin kärlek till Hillelille
3	—	—	K. yrkar på tävling vid tavlboardet
4	1	—	Tävling
5	2	—	K. tappade och R. vann
6	3	—	Fråga huru länge Hillelille-Ingaliten ville vänta
7	4	—	Svar: 15 år
8	—	—	Silkesegel, guldårar till stranden
—	5	—	R. återkom icke efter 15 år
9	6	1	Bröder- vänner lade råd om att gifta bort sin fränka
10	7	2	Med rike »Well-ranen (Valrevn) — herr »Tool» — en konungason
—	8	3	Bud utgick intet svar — Bud utgick beskådas vad hon fick
11	9	4	Lörd. gåvor utgav, sönd. hedersdag
12	10	5	Drack i dagar två (tre), bruden ville inte till sängen gå
—	—	6	Drack i dagar tre, då först ville bruden till sängena gå
13	11	7	In kom liten smådräng (sjödräng) klädd i blå kjorteln
14	12	8	Ställde sig vid bordet. Ser segel i sundet — Talade så
15	13	8	Segel gula och gröna. Masten av valsben — Silkesegel — »Masterna som där gå»
16	14	9	»Förgyllen mast» — Rosengård uti. Masten av silver. Rudhengul i. Rika Roland oppå.
—	15	—	Styret utav bly
—	16	—	Ingen gömde orden utom bruden, hon hade dem »i lönde»

Dg F	Arw	Lycksele- versionen	Händelser och personer
124	24 A		
17	17	10	Bruden ville till sängen gå — Till brudehuset — till högan loft
—	18	—	Gå vart du vill, men aldrig gjorde din moder så
18	19	10	Visste vägen. Tog stigen till sjöstranden
—	—	11	Sprang över stenar uppå tå, aktar sig väl för de böljorna blå
19	20	—	Går på vitan sand. Rosengård-Rudhegull i land
20	—	—	Välkommen käraste. För er skull är jag kom- men hit
21	21	12	R. lyfter henne i skeppet. Tog L. i skeppet in. Bjuder mjöd och vin.
22	22		God natt min fader. Bed honom giva och icke spara — göra gästerna glada
23	23		God natt min moder. Bed henne sörja »med mode» — »med huffue»
26	24		God natt min smådräng. Låt honom sova på silkessäng
24	25		God natt min fästman. I natt sover jag på Rosengårds-Rudhengulls arm
25	—		God natt mina brudesvänner. Bed dem taga en annan brud
se ovan	26	17	R. stiger »efter stampn» Jungfrun i famn. Bruden vid Rika Rolands sida
27	27	18	J. somna i skepparens famn. Vaknar ej förrän i »tredje konge land» — sju konungaland

6.

Balladens *form* är således tvåradig strof med dels enkelt slutomkväde, dels mellan- och slutomkväde samt A-upprepning.¹ Mycket är inte att säga om själva strofbehandlingen. Upprepningsschemat

¹ Fru M. Schiøler Mileck, som i *Danske Studier* 1955 publicerat sin förutnämnda undersökning, *Gentagelssestrofen i dansk folkevisedigting*, och där dragit min hypotetiska teori om upprepningsstrofens ålder i starkt tvivel, har indelat stroforna med upprepning i tre grupper betecknade på följande sätt: A-gruppen (upprepning av andra hälften av första versraden plus hela andra raden i den tvåradiga strofen som början av varje ny strof), B-gruppen (upprepning av andra hälften av den sista raden i den treradiga strofen såsom första rad i följande strof) och C-gruppen (upprepning av hela sista raden såsom första rad i nästa strof). Jag har tidigare betecknat de tre grupperna något annorlunda (*Studier i musik och folklore*, s. 210), men finner fru Schiøler-Milecks beteckning praktisk och använder denna här.

följes mycket strängt. Avvikelserna är obetydliga och tempot bibehålles med nästan metronomisk noggrannhet. Omkvädet tilldrager sig i stället ett så mycket större intresse. Det förefaller som om det skulle kunna spela en viss roll för de olika balladgruppernas kronologi; i regel är endast det enkla slutomkvädet förenat med upprepningsstrof. Men i övrigt har de olika variantgrupperna mycket olika artade omkväd. Jag meddelar först en förteckning på de skilda formerna:

I. Enkelt slutomkväde med ustr.

a) *Y rouer well tyll* »Rosengaard og Hillelille» Langebeks Kvart haandskr. nr. 154 DgF 124.

I ronn till »Herr Lagman och Herr Thor», Kgl Bibliotekets visbok i 16: 0, 31, Arw I, 24 A (I vonn till).

b) *Uti rosen* »Rósigárð og Venelíta», Landstad nr 81. Alla Bugges uppteckningar (Enligt A. Olrik). Utan ustr.¹

Uti rosen »Dejelill och Lagerman». Karis Fsvf 74.

Uti rosen Svensk (Olrik).

Uti rosen Svensk (Olrik).

Ibland rosor Svensk (Olrik).

II. Enkelt slutomkväde utan ustr.

Saa motte min sorig bort-gange. Lovmand og Tord. Det større stockholmske Hskr. nr 88 DgF 387 A.²

Saa motte min sorrig borttganng. »Lovmand og Tord» B Anne Urops Hskr. nr 35 DgF 387. DgF 387 B.

Så månde ju den sorgen bortgånga. Nagu Fsvf 74 C.

Så månde ju min sorg förgånga. Korpo Fsvf 74 D.

Så månde nu min sorg förgånga. Mel. Houtskär Fsvf. 74 C.

Så månde nu min sorg förgånga. Mel. Houtskär Fsvf 74 D.

Så månde nu min sorg förgånga. Mel. Korpo Fsvf. 74 E.

Visst måste den sorgen bortgånga. Mel. Finby Fsvf. 74 F.

Så måste den sorgen bortgånga. Mel. Nagu Fsvf. 74 G.

Så måste min sårgen bortgånga. Kgl Bibliotekets visbok i 8: 0, nr 43.

III. Mellanomkväde och slutomkväde

Dantzer i vell, mit unge liff — Hun matte en vorde min — Magdalene Barnewitz's hskr. nr 113 DgF 387 C.

Dantzer I vel, mit skionne unge liff — Hun maat end vorde min — Flyveblad 1683 DgF 387 D.

¹ Prof. Svalde Solheim har senare givit mig en lista upptagande sex likadana (något varierade) omkväd i Norge.

² Det enkla omkvädet endast i str. 1—2 och str. 41, Ustr. str. 3—40.

Danser I vel, mit skionne unge liv — Hun maatte vel være min — Syv nr 68 DgF 387 E.

Danser I vel, min skønne unge Liv — Om du maatte end vorde min. Opt. of E. T. Kristensen 1871 DgF 387 G.

Danser med mig, min skønne unge Liv — For hun skulde vel være min. Ved E. T. Kristensen 1871 DgF 387 H.

Danser I vel, min skønn' unge Vyv — Hun har maat' end voren min. Opt. af E. T. Kristensen 1874 DgF 387 I.

Danser I vel, mit skønne unge Liv — For hun maatte vove min. Opt. 1889 af E. T. Kristensen DgF 387 K.

Danser I vel, mit skønne unge Liv — Hun maatte vel vorde min. Opt. 1870 af K. T. Madsen DgF 387 L.

Dansen I vil, mit skønne unge Liv — Hun maatte dog vorde min. Opt. 1854 af Morten Eskeson DgF 387 M.

Danser I vel mit skjöne viv — Du måtte vael vera mi. S. Bugge. NFS.

Danser I vel mit skjønne unge viv — Ho har nå måt vore mi. M. Moe. NFS.

Danser I vel mit skjønne, unge viv — Ho maatte vel vera mi. H. J. Aall. NFS.

Under lijda — Så väl thorde hon honom bijda Kgl Bibliotekets visbok i 4: 0, 29, Arw. 24 B.

Under liden — Så väl torde hon honom bida — Uppt. efter muntl. tradition Arw. 24 C.

Under tida — Den sorgen här så tung månda vara — Borgå Fsvf 74 A.

Danser I vel min skjønne unge Viv — Hun maatte vel være min — Mel. Norge, Valdres (Syvs Kaempevisor) Lindeman, Norske Fjeldmelodier 151.

Danser I vel mit skjöne unge Liv — maatta vel være mi — Mel. Norge, Hjerdal, Lindeman, Norske Fjeldmelodier 212.

Dansar I vel mi skjønne unge Viv — Ho maatte saa vel være mi — Norge, Lillejord, Lindeman, Norske Fjeldmelodier 261.

De intressantaste omkvädesformerna finner vi i de varianter som ur innehållets synpunkt räknas till de äldsta. Grundtvigs mening om omkvädet »I rosen» tål först att synas något i sömmarna. Sedan han påpekat en del överensstämmelser i de danska och svenska varianterna beträffande sakinnehållet säger han, att dessa överensstämmelser gäller också för omkvädet: »I von til, der uden Tvivl er skrevet eller læst fejl for: I ron til = vort: I ror vel til.» Detta antagande är riktigt, ty Arwidssons källa har verkligen: »I ronn till» — om Arwidsson läst eller avsiktligt skrivit fel vet man icke. En annan fråga är, om Grundtvig lyckats lika bra i sin tolkning av det norsk-svenska omkvädet »Uti rosen», som sammanfaller med ett av de finlandssvenska omkvädena från Karis (Fsvf. 74 B). I Grundtvigs inledning redogörs för den norska uppteckningen hos Landstad (81). Därefter heter det: »Denne har vel helt igjennem »Rósigárd», men

har ogsaa fra den anden Vise laant navnet på Medbejleren 'Ungen Thor'. Ogsaa her tør man vel i Omkvædet: 'uti rosen' se en Forvandskning af det danske (Ut I ror enn').».

Denna tolkning gör i mitt tycke intryck av en väl svag konstruktion. »Uti rosen» är ju intet ensamstående omkväde. Utom hos Landstad förekommer det, uppgiver Olrik, både i Bugges opublicerade uppteckningar och i ett antal svenska publicerade varianter. Att omkvädet »Uti rosen» även förekommer i en finlandssvensk variant bör också hållas i minne. »Uti rosen» har visserligen intet direkt samband med texten, men strängt taget har icke roendet det heller, utom att balladen handlar om skepp och sjöfart. Men det är ingenting ovanligt att omkvädet är fullkomligt fristående. Dessutom förekommer omkvädet »Uti rosen» även i flera andra ballader. Vidare kunde det danska »Ut I ror enn» lika väl vara en förvandskning av det svenska »Uti rosen» som detta vore en förvandskning av det danska. Huru som helst rör man sig här endast med antaganden.

Beträffande balladens omkväden kan ännu erinras om det något överraskande förhållandet att icke mindre än sju finlandssvenska uppteckningar — alla från Åboland — har det enkla slutomkvädet *Så månde ju min sorg förgånga*, som annars förekommer endast i en dansk och en svensk uppteckning. Redan Axel Olrik har lagt märke till att »et ganske forskelligt Omkvæd» finnes i den svenska formen från Finland. En annan anmärkningsvärd avvikelse finns i den uppteckning från Pelling, där slutomkvädet har — något varierat — förbundits med ett mellanomkväde från Sverige och blivit dubbelomkvädet: *Under tida — den sorgen här så tung månde vara*.

7.

Även *melodin* till den nya upptagningen erbjuder vissa problem. Till Lagmansvisan har så vitt jag vet endast följande melodier blivit upptecknade.

A. I. Arwidsson, Svenska Fornsånger I 24 C	1 var
Hj. Thuren, Folkesangen paa Færøerne, s. 264	4 var
Thuren-H. Grüner Nielsen, Færøske Melodier til danske Kæmpeviser s. 49	3 var
Sveriges Radio Insp. Prod. nr 62/M/6302 och 63/M/6051	2 var
Finlands svenska folkdiktning, nr 74	5 var

Av dessa 15 melodiuppteckningar har endast en, Sveriges Radio,

Lyckseleversionen, enkelt omkväde med upprepningsstrof (A-upprepning), alla de övriga har mellan- och slutomkväde såsom framgår av ovanstående förteckning. Jag måste således här inskränka mig till en behandling av Lyckseleversionen och skall i denna undersöka omkvädesmelodins förhållande till strofmelodin samt den däri framträdande växelverkan. Vidare vill jag, genom jämförelse med andra melodier till visor med upprepningsstrof, försöka utröna om melodierna kan bidra till klarläggandet av åldersförhållandet, eller m.a.o. upprepningsstrofens kronologi.

I en tidigare undersökning av upprepningsstrofen har jag konstaterat dels att upprepningen av den första versradens andra hälft fått en ny melodi, dels att andra versradens melodiska innehåll återgår till begynnelsefrasen, men icke, musikaliskt sett, bildar kadens med helslut. Detta gör i stället omkvädesmelodin, varför strofformen måste bli sådan som den är tryckt i DgF:

1. Minnering vor den mindste mandt
som fødd var paa Karl kongens land
Min skønste iomfruer
2. Den mindste mandt
som fødd var paa Karl kongens land
Førr han bliff [til verden baarn
da vore hans kleder til ham skarnn]
Min skønste iomfruer

Min uppfattning att denna strofindelning är den riktiga har vunnit instämmande av Nils L. Wallin, som funnit att en koreografisk analys av balladen understöder mitt resonemang.¹

I Lyckseleversionen är emellertid den melodiska strukturen delvis en annan. Försatsen består av två regelrätta fraser A och B med ett ovanligt slut på fjärde steget. Det korta omkvädet »Uti rosen» bildar första halvdelens av eftersatsens första fras (e) som har det för ett omkväde likaledes ovanliga slutet på sjätte steget, således ingen kadens med helslut. Frasens andra halvdel utgöres av den med nytt melodistoff försedda upprepningen av halvversen. Märkligt nog motsvaras omkvädets melodigång, när den första gången framträder,

¹ Nils L. Wallin, Att rekonstruera ballader, Den medeltida balladen, Sveriges Radio s. 112.

delvis av tonföljden i halvversen, men vid upprepningen ligger stigningen ett steg lägre (första gången 5—6 — »lade om råd, uti rosen» — andra gången 4—5 — lade om råd.). Icke mindre intressant är att slutfrasen första gången bildar en nedåtböjd båge som berör första steget (5—4—1—4) medan upprepningen har ny melodi, uppåtböjd bågeform som berör övre oktavens tredje steg och slutar med regelrätt kadens (5—1—7—1). Melodin till upprepningsstrofen i sin helhet, tvåradningen med sitt omkväde och sina upprepningar, bildar på detta sätt icke blott en ur formens, utan också en ur det musikaliska innehållets synpunkt, fängslande omväxling. (Se teckningen, s. 37).

Jämförd med de av mig tidigare behandlade balladerna med denna strofform bildar således lyckselevervarianten en typ för sig. Den har A- upprepning (upprepning av halvvers plus helvers). Men stroferna (från andra strofen framåt) kan i fortsättningen inte börja med halvversen utan upprepningen bildar slutet av strofen och omkvädet står således i mitten av strofen:

1. Vänner och fränder lade om råd,
hur de skulle gifta bort sin fränka i år.
Uti rosen.
Lade om råd, hur de skulle gifta bort sin fränka i år.
2. Dig vilja vi giva en konungsson till man,
som haver mera guld än Rika Roland haver land etc.

Lyckseleverversionens strofschema är således rent strukturmässigt detsamma som i de tidigare behandlade balladerna. Men på grund av melodin kan denna variant icke ordnas i strofer på samma sätt som de. Omkvädesmelodin bildar nämligen ingen regelrätt slutkadens. Här måste därför strofen sluta med upprepningen. Den blir m.a.o. en egen typ som kan lämpligen få beteckningen Aa.

Vid en kort resumé över de resultat som jag tycker mig ha kommit till efter att ha granskat den av Sveriges radio gjorda inspelningen av Rudegullsvisan i Vilhelmina, så kan jag först fastslå, att upprepningsstrofen i traditionen varit oskiljaktigt förenad med varje strof från visans början till dess slut. Detta är inte så oväsentligt som det kan tyckas. Det blev nämligen anmärkt på att jag i Budkavlen 1950 hade tagit med fyra strofer av Mimmering medan melodikällan har endast två. Jag gjorde avsiktligt detta »fel mot källan» för att visa huru balladen skulle te sig i fortsättningen om visan

framfördes med upprepningsstrof i sin helhet. Nu är, enligt min uppfattning, Lyckseleversionen ett klart bevis för riktigheten av mitt antagande, att upprepningsstrofen är primär. Att Klara Lovisa Andersdotter, vars vismelodi formats efter ett så benhårt mönster, skulle ha bevarat ett melodiärv, som »tillskapats av några herrskapskretsar i samband med en ny melodisättning någon gång på 1600 eller 1700-talet», som ibland framträtt i kritiken av min teori, finner jag absolut oantagligt.

Ett annat resultat av den nyuppfunna balladversionen är att balladmelodin haft ett större inflytande på strofbildningen än man hittills räknat med. Utan att fördjupa mig i den musikaliska analysen tror jag mig våga säga, att eftersom balladen från början varit en sjungen dikt, har det musikaliska elementet i en del fall näranog tilltvungit sig ett avgjort inflytande på formbildningen. Och att balladen icke har varit en sjungen dikt lär väl numera inte ha många förespråkare. Jag kan därvidlag åberopa samtidens främsta auktoritet, Bertrand Bronson, som börjar inledningen till sin monumentalutgåva av *The traditional tunes of the Child ballads* så här: »Question: When is a ballad not a ballad? Answer: When it has no tune». Men om balladen är ett konstverk, bestående av ord och ton sammansmälta, måste också vardera elementet ömsevis ha kunnat vara normgivande för formen. Och att tonen just i upprepningsstrofen spelat en avgörande roll har jag känt mig ganska säker om.

8.

Sedan ovanstående skrevs har traditionsmaterialet ökats med två visor, som båda har regelrätt upprepningsstrof: *Tjuvarna* och visan om *Grisen*. Jag kan förbigå den sistnämnda, som egentligen är en barnvisa. *Tjuvarna* påkallar däremot en större uppmärksamhet, både genom sitt innehåll och genom melodins karaktär.

Visan handlar om två tjuvar som en kväll kommit överens om att bege sig till en gård för att stjäla: den ena skall uppehålla husmor i gården med sång under det att den andra tömmer gårdens visthus och bodar och stjälar t.o.m. en av hästarna i stallet. Visan ingår i DgF huvudutgåvan (*Danske Ridderviser utgifne af Axel Olrik 1898; nr 386*) med två danska, en isländsk och en svensk variant. Dessutom har det av Erik Dal og Iørn Piø utgivna åttonde häftet av DgF del X, *Tekst-Tillæg*, fem varianter av samma

visa. Efter att ha påpekat att de danska varianterna Da-d »bærer alle forfaldets præg» skriver utgivarna följande om de norska varianterna: »Norsk haves fire opskrifter A og B kombinerede i S. Bugge Gl. no. folkeviser (1858, Utsyn 178, Liestøl-Moe 37). De tre peger mod islandsk, mens D synes komme fra østnordisk. Grundformens nationalitet kan ifl. Liestøl ikke afgøres. De norske navne Steinfinn, Ståle og Åse, som vi finder i islandsk, peger klart mod Sydnorge, men samtidig findes enkeltheder såvel mellem dansk og islandsk (A 4B6—7 — isl. 14—15) som mellem dansk och norsk (no. C 7 — da. B 9)».

Den form som följer här nedan är en fonografinspelning av ingen mindre än den berömde storsamlaren E. T. Kristensen (1843—1929). Sångaren var godsägaren Andreas Knudsen (f. 1858) på Frøjborg och sedan 1880 boende på Abild gård i Vejle amt. Visan inspelades av Kristensen redan 1907, men den har nyligen överförts på magnetofonband. En kopia av bandet ställde arkivarien Thorkild Knudsen till mitt förfogande hösten 1966. Knudsen var närvarande vid det tidigare nämnda folkdiktsforskarmötet i Stockholm 1966, då Lyckselevarianten av Rudegullsvisan uppspelades på Sveriges Radio.¹ Han har ingenting nämnt om när och var fonografinspelningen överförts på magnetofonband, men jag förmodar att det skett under något av de senaste åren, då liknande överföringar blivit allt vanligare.

De båda danska varianter, som Axel Olrik publicerat (DgF 386, A och B), är upptecknade av E. T. Kristensen, men de tillhör var sin typ: A, från Viborg-trakten, uppt. 1874, »Wolle og hans Broder/de var to Tyve baade./ En Aften så sildig», således en form, som motsvarar den ovan publicerade med melodi; B från Hammerum härad, uppt. 1873: »Hr. Agsel og hans Broder — to redelige Mænd — det var to tyve baade./Det dages intet end». I A-varianten fortsätter andra strofen med halvversen »Hans broder följd av halvversen »de var to Tyve baade» o.s.v. alla 13 strofer, således regelrätt ustr. B-var. har däremot ingen sådan upprepning. I stället har

¹ Jag vill gärna uttrycka min tacksamhet till arkivarien Knudsen för magnetofonbandet, som han vänligen sände mig våren 1966. För transkriptionen av magnetofonbandet till notskrift tackar jag fillic. Alfild Forslin. För hänvisningen till DgF Tillæg, X H 8 åter står jag i tacksamhetsskuld till arkivarien mag.art. Iørn Piø.

en av Olrik publicerad svensk variant ur W e r n e r, Westergötlands Fornminnen (1868), med i övrigt liknande form, upprepning av hela sista versraden: »Det är inte dager ä n / det dagas inte ä n». Efter den svenska varianten — som intagits före de danska varianterna — har Olrik infört följande not: »Alle de svenske Opskrifter begynder med, at Tyven beder 'mor i spisen' om Lov at synge; dernæst følger Anvisningerne til hans Stallbroder om at stjæle, sluttende med, at han beder ham tage Hesten. Saa aner Kællingen Uraad (i BC: 'Och kära Tjufvar töva!' med Svaret: 'Och kyss oss midt i röfva!'). Kun i D hører hun troskyldig paa det hele: 'Nu har jag slutat sången, tack för denna gången'».

Evald Tang Kristensens fonografiska uppteckning tillhör det tidigaste skedet av fonografupptagningar i Danmark. H j a l m a r T h u r e n (1873—1912) hade redan 1902 fonograferat melodier till danska folkvisor på Färöarna. Thuren torde rent av ha varit den första i Norden, som använde detta hjälpmedel. Fonograferingsmetoden hade först under 1890-talet inkommit från Amerika och för anlett uppsättandet av ett fonografarkiv vid universitetets psykologiska institut i Berlin, där dr. E. M. v o n H o r n b o s t e l var själen i arbetet.¹

Efter det att *Dansk folkemindesamling* hade grundats 1904 anslöts nästan omedelbart en fonogramavdelning till denna institution. År 1907 reste E. T. Kristensen tillsammans med folkemindesamlingens medarbetare cand. mag. H. G r ü n e r - N i e l s e n runt om i Jylland och besökte den förstnämndes tidigare meddelare. På denna resa fonograferades också ovanstående melodi till »Tyvene». Grüner-Nielsen begav sig sommaren 1909 på en ny insamlingsresa. Just denna sommar erhöll jag personliga upplysningar om denna insamlingsverksamhet under ett besök hos Hjalmar Thuren, när jag på återresan från den internationella musikkongressen i Wien stannade några dagar i Köpenhamn och besökte honom. Dessa planer blev endast delvis fullföljda före Thurens bortgång.

Den danska Tyvene-traditionen med upprepningsstrof är så vitt jag vet den enda danska folkvisa av denna typ, som blivit bevarad

¹ Utförligare härom se Hjalmar Thuren, *Fonografiske optegnelser*, Danmarks folkeminder Nr 6, Otto Andersson, *Fonografen i musik- och språkvetenskapens tjänst*, Brage Årsskrift III, Helsingfors 1907.

med melodi på vals, skiva eller band. Att visan förekom i levande tradition i Danmark ännu i början av detta århundrade är i och för sig märkligt.

Sin största betydelse har »Tyvene» dock fått genom den belysning varianterna kastar över de isländska och danska formernas förhållande till varandra. Den isländska visan förekommer endast i en avskrift från 1600-talet (Ny Kgl. Saml. 1141 Fol., Nr. 172 DgF 386). Visan uppräknar en myckenhet detaljer som Tjuven skall förse sig med. Den motsvarar den fonograferade formen utom att den har ett annat omkväde och har utvidgats till hela 27 strofer. För att åskådliggöra formen intager jag här de två första stroferna:

1. Steinninnur og Stálir
þeir voru þjófar bádir.
Orðlofsins biðjum ver.
2. Stálir
þeir voru þjófar bádir
og fóru að stela í þann by
er þeir vissu dauðan bóndann í.
3. Í þann by, etc.

Man finner således att de båda typerna av visan om Tjuvarna be-lagts i Danmark — och båda har tillvaratagits på orter ganska nära varandra. Däremot har endast formen med upprepningsstrof hittat upp till Island. Men den isländska formen »Steinninnur og Stálir, de var Tyve baade» finnes enligt Olrik i S. Bugges Norske Folkeviser (Nr. 27) ävensom i Bugges handskrivna samling. Då den norska formen dessutom har samma namn som den isländska »Steinninnur og Stale», därtill ännu namnet Åsa och icke de danska ustrofsvarian-ternas »Wolle- eller Romli — og hans Broder», så är Liestøls ovan citerade anmärkning förklarlig, nämligen att grundformens nationa-litet »peger klart mot Sydnorge».

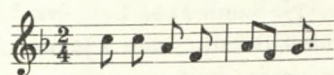
Oberoende av vilken väg visan vandrat till Island, måste man väl antaga, att den utvidgade form som visan fått på Island följt den från Danmark — eller Norge. Om detta varit fallet borde, tycker man, den utförligare formen vara den äldsta.

I min uppsats »Upprepningsstrofen ännu en gång» (Danske Stu-dier 1955 s. 16) sade jag på tal om sambandet mellan de danska och de isländska varianterna bl.a. följande: »Det ligger ingenting över-

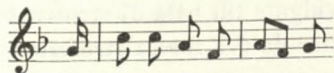
Tyvene

Sj. A. Kristensen, Nørup Sogn, Vejlbj amt.

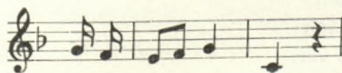
Insp. E. T. Kristensen 1907

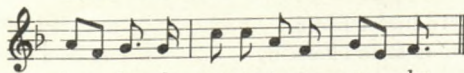
1. Rómli og hans bro - der,

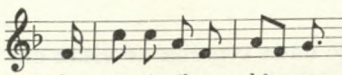
de var to ty - ve go - der,

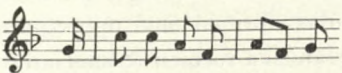
— om en aw - ten sild',

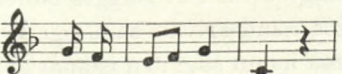
bro - der, de var to ty - ve go - der.

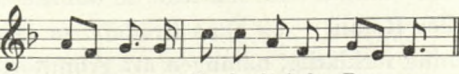
2. Og gå så til et bå - se,

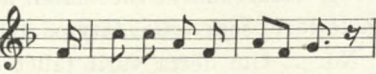
der lów den lev'nde Ro - se,

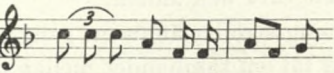
— om en aw - ten sild',

bå - - se, der lów den lev'nde Ro - se.

3. Og gå så til en kis - te,

lukke den op med al lis - - te,

— om en av - ten sild',
kis - - te, lukke den op med al lis - - te.

4. Og tag så flæsk og tag så kjót,
for-glem ej bondens he - le tór,
— om en av - ten sild',
flæsk og kjót, for - glem ej bondens he - le tór.

5. Og Róm-li gik i skov i skjul,
og Steffen klæ'r både stejl og hjul,
— om en av - ten sild',
skov i skjul, og Steffen klæ'r både stejl og hjul.

raskande utan snarare något naturligt däri, att en visa i Danmark förlorat en av framförandet under dans betingad form, när den muntliga traditionen och sambandet med dansen domnat, medan samma visa i Island förlorat en del av innehållet men bevarat formen därför att det traditionella framförandet där varat längre».

Lika tillfredsställande som det varit för mig att genom upptäckten av Rudegullvisans förekomst, ännu i våra dagar med regelbunden upprepningsstrof i levande nordsvensk tradition, lika glad har jag varit att bekantskapen med E. T. Kristensens upptagning av melodin till »Tyvene» och den förnyade granskning av denna visa — låt vara endast en skämtvisa — givit mig ett stöd i min uppfattning om upprepningsstrofens ställning i den nordiska medeltidsvisans historia.

9.

De två här behandlade visorna med upprepningsstrof, i främsta rummet Lagmansvisans variant, har givit mig en osökt anledning att ännu en gång diskutera upprepningsstrofens ställning i den medeltida balladen. Jag kan också nu på några punkter bemöta en del invändningar som framträder i den förut nämnda undersökningen av den dansk-amerikanska författarinnan fru M. Schiøler-Mileck. Fru Schiøler-Mileck, som är lärarinna i danska vid University of California, Berkeley, har behandlat ämnet i ett arbete med titeln »Gentagelssestrofen i dansk folkevisedigtning». Det är skrivet under ett studieuppehåll i Köpenhamn 1953—54 och ingår i Danske Studier 1955, s. 17—40; det föregås där av min uppsats »Upprepningsstrofen ännu en gång».

Fru Schiøler Mileck har uppenbarligen gått till verket med förhoppningen att helt kunna vederlägga mina med stor försiktighet framförda tankar, att upprepningsstrofen kunde vara den äldsta, när den förekommer vid sidan av den vanliga tvåradiga formen och att framförandet kunde ha skett med två försångare ungefär i stil med Kalevalarunornas framförande. Jag måste denna gång, på grund av utrymmesskäl, inskränka mina kommentarer till några punkter.

Inledningsvis skriver fru Schiøler Mileck: »Forholdet mellem den to- og firlinjede strofe har været genstand for behandling, endog debat, man erindre sig Frandsens og Verriers polemik (Danske Studier 1937 1—48 og 163—68). Men det synes at Otto Andersson har været

den første til at forsøge en datering af den specielle kombination af form og stil, som gentagelsesstrofen («upprepningsstrofen») udgør i folkevisen («Upprepningsstrofen» i Budkavlen 1950, Åbo 1951, 1—55). Selv om det resultat, han når, i det følgende vil blive draget stærkt i tvivl, har han ikke desto mindre åbnet en ny vej til forståelsen af folkevisen som genre» (17) Ännu ett välvilligt uttalande följer efter det att författarinnan nämnt upprepningsstrofens behandling av Peter Grønland i *Algemeine Musikalische Zeitung*, 1813, och av Johannes Steenstrup i *Vore Folkeviser* fra Middelalderen 1891 (vilka uttalanden jag riktat uppmärksamhet på och både kritiserat och instämt i). Hon skriver: »En ulige mere grundig gennemgang af gentagelsesstrofen og dens betydning gives af Otto Andersson i hans ovennævnte artikel i Budkavlen. Han er den første, der har forsøgt en optælling af samtlige viser, som inneholder gentagelse, og også den første, der har sammenbragt de pågældende viser med melodistoffet. Andersson tilslutter sig Grønlands (og Steenstrups) tanke om to forsangere, men omgås de aftrykte viseformer med ulige større respekt end sine forgængere, idet han følger teksternes opstilling, som med undtagelse af nogle i det følgende omtalte viser fra det 19. århundrades tradition tydeligt viser at gentagelsen skal begynde den følgende strofe, ikke afslutte oprindelsesstrofen. Denne form repræsenterer for ham resterne af en meget gammel syngemåde, og også hvad visernes indhold betræffer, mener han, at det peger mot det ældste lag af folkeviser, Andersson er meget forsigtig med at drage slutninger ud fra sine undersøgelser» (22)

I gengäld för dessa uttryck av erkänsla vill jag gärna komplimentera fru Schiøler Mileck för hennes grundlighet vid undersökningen av de äldsta källorna — jag hade endast förtecknat dem. Likaså värdefullt är hennes beteckningar av de olika arterna av upprepningsviser med bokstäverna A, B och C. (De olika grupperna hade jag självfallet också diskuterat). Och naturligtvis är det riktigt, att visorna bör undersökas »för indre kriterier på alder»; det är inte nog med att se bara på innehållet, också stilen måste tagas i betraktande. Det är en sådan genomgång hon säger sig ha gjort »og resultaterne synes at gå på tværs af de hidtil gældende meninger om denne strofeform.»

Emellertid är det icke endast på en punkt utan på flera punkter som jag måste göra allvarliga invändningar. Fru Schiøler Mileck

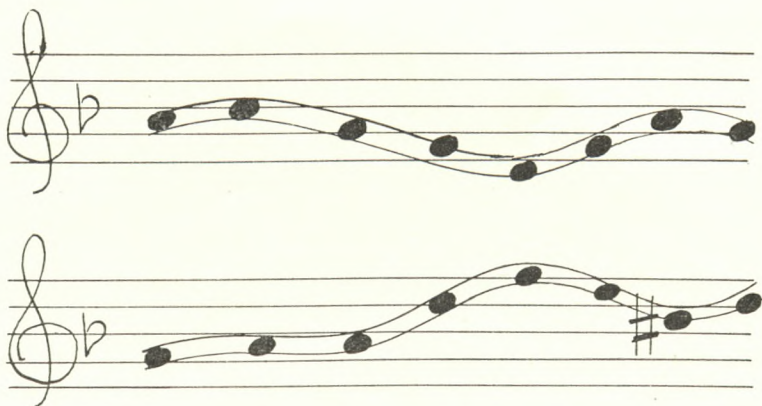
säger exempelvis, att hennes resultat kommer närmast Ernst von der Reckes uppfattning, och citerar därefter följande uttalande ur dennes inledning till Danmarks Fornviser I 1927: »Fremstillingen angiver . . . intet andet end en *Syngemaade*, der ikke har det Ringeste med deres metriske Form at gjøre og som uden Ledsagelse af Melodi er uudholdelig» (23) Här har v.d. Recke och efter honom fru Schiøler Mileck med en besynnerlig lättvindighet underskattat det musikaliska elementet vid upprepningsstrofens tillkomst och utveckling. Upprepningsstrofen är en *vokalmusikalisk* form. Detta är ofrånkomligt. Att den är »uudholdelig» utan musik är ingenting märkvärdigt. Den är till för att sjungas och skall icke bedömas utan musik.

Att fru Schiøler Mileck så beredvilligt låtit sig spännas för v. d. Reckes vagn förefaller överraskande så mycket mer som hon själv medger att tillvägagångssättet vid undersökningen av visornas relativa ålder kanske icke står över all kritik och att det kan vara i ögonenfallande att så stor betydelse tillagts Ernst v. d. Reckes undersökningar. Dessutom säger fru Schiøler Mileck att upprepningsstrofernas — A-, B- och C-upprepningarnas — förhållande till den muntliga sångtraditionen är på det hela taget värt en undersökning, låt vara att man måste arbeta med ett material som är väsentligt yngre än 1500- och 1600-talet.

Jag kan dock icke underlåta att till sist upprepa ett uttalande av *Svend Grundtvig*, ehuru jag publicerat det tidigare i annat sammanhang (»Tre finlandssvenska vissångerskor», *Budkavlen* 1963, s. 31). Uttalandet ingår i inledningen till »Prinsessan och båtsmannen» (DgF 238), en visa, vilken i sin isländska form (»Taflkvæði», IFk 38) har upprepningsstrof i A var., men saknar denna strofform i övriga nordiska varianter. Utan att räkna med den säregna strofformen fäster Grundtvig uppmärksamheten vid de olikartade stämningarna i de isländska och de dansk-norsk-svenska uppteckningarna och fortsätter därefter på följande sätt: »Dog kan denne væsenlige Afvigelse ikke antages for at skyldes nogen særlig islandsk Udvikling, da næppe nogen anden af de islandske Folkeviser bærer et bestemt Præg af sin danske Oprindelse; saa Grunden til den store Forskjel maa vistnok fornemmelig søges deri, at den repræsenterer en meget ældre [spärr. Grundtvigs] dansk Tradition end den, der møder os i det 17de, 18de og 19de Aarhundredes Optegnelser. Den

islandske Overlevering giver os snarest Visen saaledes, som den lød i Danmark i 12te og 13de Aarhundrede.»

Grundtvigs datering är måhända något för tidig, men det är märkligt, att den uppfattning som Grundtvig här giver uttryck åt, nämligen att den isländska formens särdrag, av vilka upprepningsstrofen är det mest påfallande, beror på att den representerar *en mycket äldre dansk tradition* än den som möter oss i senare uppteckningar. Detta är i huvudsak samma uppfattning som jag framfört i min första undersökning av upprepningsstrofen och som jag tycker att jag fått ett nytt övertygande bevis för i Lyckselevarianten av Rudegullsvisan.

Bilden åskådliggör huvuddragen av den intressanta motrörelse, som melodin tagit i Alida Grönlunds upprepning av Rudegullsvisans helvers:

»Hur de skulle gifta bort sin fränka i år». (o.s.v.)

SVENSKT VISARKIVS HANDLINGAR

1. B. R. JONSSON: Svensk balladtradition. I. Balladkällor och balladtyper. With a summary in English. Svenskt Visarkiv, Stockholm 1967. Pris kr 90:—, inb. kr 120:—.

SKRIFTER UTGIVNA AV SVENSKT VISARKIV

1. K.-I. HILDEMAN: Medeltid på vers. Litteraturhistoriska studier. With summaries in English. Almqvist & Wiksell, Stockholm 1958. Pris kr 25:—.
2. Om visor och låtar. Studier tillägnade SVEN SALÉN 7 november 1960. Svenskt Visarkiv, Stockholm 1960. Pris kr 20:—.
3. M. REHNBERG: Blå välling — sur sill. Vällingklockor och vällingklocksramsor. Nordiska museet, Stockholm 1967. Säruppl.
4. OTTO ANDERSSON: Finländsk folklöre. Tidig kalevalaforskning — Finlandssvensk insamlingsverksamhet. Svenskt Visarkiv, Stockholm 1967. Pris kr 25:—.

MEDDELANDEN FRÅN SVENSKT VISARKIV

1. U. P. OLROG: Svenskt Visarkiv. En orientering om en ny institution. With a summary in English. 1954.
2. K.-I. HILDEMAN: Ballad och vislyrik. 1955. 2 uppl. 1967.
3. N. DENCKER: Svenskt Visarkivs sångleksregistrant. With a summary in English. 1956.
4. S. G. HANSSON: Gustav Schedins visa från Dalupproret 1743. 1956.
5. E. DAL: Scandinavian Ballad Research since 1800. 1956.
6. N. DENCKER: Wallmans samling. En förlorad samling svenska sånglekar. With a summary in English. 1957.
7. H. TOLDBERG: Den danske rimkrønike og folkeviserne. 1958.
8. N. DENCKER: Kung Orre skulle till gästabud fara. Avec un résumé en français. 1958.
9. N. DENCKER: Domaredansen. With a summary in English. 1958.
10. G. HENNINGSEN: Vedel og Syv og bogtrykkerne. 1959.
11. S. EK: Visan om liten Ingas barnsäng. With a summary in English. 1959.
12. B. R. JONSSON: August von Hartmansdorff som balladsamlare. 1960.
13. OTTO ANDERSSON: Om kvarnsånger. 1960.
14. ALFHILD FORSLIN: Sveriges Radios magnetofoninspelningar av svensk folkmusik i Finland 1957. 1960.
15. B. R. JONSSON: Ett Pyramus och Thisbe-motiv i Sverige. With a summary in English. 1962.
16. E. DAL: Scandinavian Ballad Research Today. 1962.
17. Smärre bidrag till folkviseforskningen I—III. Av Mogens Jensen, E. Dal, L. Vargyas. 1963.
18. AAGE JØRGENSEN: Folkevisesproget. 1964.
19. ALFHILD FORSLIN: Balladen om riddar Olof och älvorna. En traditionsundersökning. With a summary in English. 1964.
20. OTTO ANDERSSON: Tre finlandssvenska vissångerskor. 1965.
21. J. LING and M. JERSILD: A Method of Cataloguing Vocal Folk Music. A Description of the System Used at the Svenskt Visarkiv. 1965.
22. U. P. OLROG: Visorna från Nötö. Synpunkter kring ett inspelningsprojekt. With a summary in English. 1965.
23. OTTO ANDERSSON: Upprepningsstrofen i levande balladtradition. 1968.